

[İsmail Güleç, "İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhü'l-Mesnevî*'sinde geçen hadisler üzerine bir değerlendirme", *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies*, I/1 (Mayıs 2007), ss. 121-142]

İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhü'l-Mesnevî*'sinde geçen hadisler üzerine bir değerlendirme

Dr. İsmail Güleç*

İsmail Hakkı Bursevî (1652–1725), devrinin önemli mutasavvıflarından olduğu gibi aynı zamanda yaklaşık yüz otuz aşkın eseriyle, öldükten sonra da etkisini sürdürmüş velut bir müelliftir. Onun önemli eserleri arasında sayılan *Rûhü'l-Mesnevî*, Mevlana'nın meşhur *Mesnevî*'sinin eserinin birinci cildinin ilk 748 beytine yapılmış şerhtir. Bursevî bu eserini şerh ederken, diğer eserlerinde de olduğu gibi hadislerden çokça istifade etmiştir.

Mutasavvıfların kullandığı hadisler tarih boyunca tartışma konusu olmuş, hadis alimlerinin bir kısmı tarafından şiddetle tenkit edilmiştir. Eserlerinde sufilerin rağbet ve itibar ettiği hadisleri kullanmaktan çekinmeyen Bursevî de bu tenkitlerden nasibini almıştır.

Bu yazıda, onun hadis eğitimi ve şerh esnasında kullandığı hadisler, kaynaklarıyla birlikte sıralanarak, araştırmacıların istifadelerine sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Mesnevi Şerhi, İsmail Hakkı Bursevî, Hadis

Evaluation on Innovations of The Prophet Muhammad used in *Ruhü'l Mesnevi* of

İsmail Hakkı Bursevî

İsmail Hakkı Bursevî (1652-1725), as being an important sufi of his period, at the same time, was a productive author, with more than approximately hundred and thirty works and carried his influence even after his death. *Ruhü'l-Mesnevi*, which is respected as one of his main works is commentary to Mavlana's well known *Mesnevi*'s first 748 couplets in Volume 1. Bursevî, while commenting *Mesnevi*, abundantly used, like he did in his other works, the innovations of Prophet Muhammad.

Innovations of Prophet Muhammad used by Sufis have been the subject of argument throughout the history and violently criticized by some of the scientists of Islamic Theology. Bursevî, who did not hesitate to use the Innovations of Prophet Muhammad, which are approved and respected by Sufis, had his share of this criticism.

In this article, his education and uses of the innovations of Prophet Muhammad in his commentaries, will be listed with their sources and presented to the benefit of the researchers.

Keywords: Commentary of Mathnawi, İsmail Hakki Bursevî, Innovation

İsmail Hakkı Bursevî (1652–1725), devrinin önemli mutasavvıflarından olduğu gibi aynı zamanda yaklaşık yüz otuz aşkın eseriyle, öldükten sonra da etkisini sürdürmüş velut bir müelliftir.¹

* Yard. Doç. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü (www.ismailgulec.net)

Onun önemli eserleri arasında sayılan *Rûhü'l-Mesnevî*, Mevlana'nın meşhur *Mesnevî*'sinin birinci cildinin ilk 748 beytine yapılmış şerhtir.² Bursevî bu eserini şerh ederken, birçok kaynağın yanı sıra hadislerden de çokça istifade etmiştir. Bu yazıda, onun şerh esnasında yararlandığı hadisleri, kaynaklarıyla birlikte sıralayarak, araştırmacıların istifadelerine sunmaya çalışacağım.

İsmail Hakkı'nın hadis ilmiyle ilgisi öğrenim hayatının ilk yıllarında başlamaktadır. O, Edirne'de, şeyhi Atpazarî Osman Fazlî Efendi'nin (ö. 1691) halifelerinden Abdülbâkî Efendi'den (XVIII. Asır), sarf, nahiv, mantık, ilm-i beyan, fıkıh, ilahiyat, tefsir derslerinin yanında hadis de okumuştur. Edirne'de gördüğü bu derslerden icazet alarak İstanbul'a geldiğinde doğrudan hadis üzerinde çalıştığına dair bilgimiz olmamakla birlikte, almış olduğu derslerin hadislerle olan münasebeti sebebiyle ilgisinin devam ettiğini düşünebiliriz.

İsmail Hakkı'nın, şeyhi ve hocası Osman Fazlî'nin hadis şerhine ait eserleri olduğu gibi halifelerinden Vahdetî Osman Efendi'nin (ö. 1723) de hadis şerhine ait eseri vardır. Bu durum, İsmail Hakkı'nın da mensubu olduğu Celvetiye tarikatı eğitiminde hadislerin mühim bir yeri olduğunu göstermektedir.

1- Bursevî'nin hadisçiliğinin değerlendirilmesi

Mutasavvıfların naklettiği hadisler her zaman hadis âlimlerince tenkit konusu olmuştur. Ahlak ve tasavvuf kitaplarında hadis olarak geçen kimi sözleri hadisçiler, kelam-ı kibar veya sufi sözleri olarak değerlendirmektedirler.³ Buna karşılık mutasavvıflar da hadis bilginleri kadar hadis ilmini bilen mutasavvıfların hadisle kelâm-ı kibar ayırt edebileceklerini söyleyerek kendilerini savunmaktadır.⁴ Bu tartışma asırlardır devam etmektedir.

Bir mutasavvıf olan İsmail Hakkı'nın başta en önemli eseri *Rûhu'l-Beyân*, olmak üzere *Rûhu'l-Mesnevî* ve *Ferâhu'r-Rûh* isimli hacimli eserlerinde naklettiği hadislerin önemli bir kısmı sahih olmakla beraber, hadis tekniği bakımından zayıf ve mevzu kabul edilen rivayetleri de kullandığı görüldüğünden *Rûhu'l-Beyân* hadis bilginleri tarafından eleştirilmiştir.⁵ Son dönem hadis âlimlerinden Abdülfettah Ebû Gudde (ö. 1997), hadisleri genellikle senetsiz zikreden Zemahşerî (ö. 1143), Beydavî (ö. 1286) ve Ebûsuûd (ö. 1574) gibi müfessirlerin hadisle ilgilenmekten uzak olmalarından dolayı tefsirlerinde zayıf ve mevzu hadislerin bulunduğunu belirttikten sonra İsmail Hakkı'yı da onların arasına dâhil edip, hadis ilminden nasibi olmadığını belirtir.⁶ Tasavvuf tarihçisi Ali Namlı bu yorumu aşırı bulmaktadır. Ona göre, İsmail Hakkı, hadis konusunda bir muhaddis kadar müdakkik olmasa da naklettiği hadislerin sıhhat derecesini bilecek kadar bu konuda bilgilidir.⁷ Ebû Gudde'nin yanında Aliyyü'l-Kârî

---

¹ Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, (İstanbul: İnsan Yay., 2001).

² Bu eser hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail Güleç, "İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhü'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.

³ İzmirli İsmail Hakkı, "el-İzâh", *Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhbatı*, haz. İbrahim Hatiboğlu, (İstanbul: Darülhadis Yay., 2001), s. 45.

⁴ Şeyh Savfet, "el-İstîzâh", *Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhbatı*, s. 46-47.

⁵ Ali Namlı, *a. g. e.*, s. 214.

⁶ Bu ve diğer tenkitleri için bk. Abdülfettah Ebû Gudde, *Ta'likâtü'l-hâfile ale'l-Ecvibeti'l-Fâzıla*, yay. Haz. Muhammed Abdülaziz el-Halidî, (Halep: 1384), s.132-135.

⁷ Ali Namlı, *a.g.e. a.y.*

(ö. 1605), Leknevî (1886), Mübarekpûrî (ö. 1934), İzmirli İsmail Hakkı (ö. 1946) gibi alimler de keşif yoluyla hadis rivayetini kabul etmemektedirler.⁸

İsmail Hakkı'nın hadisleri şerh ederken lafzın delâletinin dışına çıkması, mutasavvıfların eserlerindeki mevzû rivayetlere keşfen sahih nazarıyla bakması, tasavvufun mümessili olanlarda masumiyet derecesinde bir mahfuziyet görmesi, vahdet-i vücûd vb. konularda bazı aşırılıklarının olması, rivayet eksik olsa bile keşifle sahih kabul etmesi⁹ ve uydurma hadislerle hayrı teşvik etmesinden dolayı amel edilebileceğini savunması¹⁰ gibi konuların yanında bu anlayışın bir yandan dini eserlerin her çeşit hadislerle doldurulmasına yol açması, diğer yandan da zahiri ilimlerle fazla meşgul olmayan mutasavvıfların eserlerindeki hadislere güven ve itimat sorununu doğurması tenkit edilmiştir.¹¹ Aralarında Ebu Talib Mekkî (ö. 996), İbn Arabî (ö. 1240) Konevî (ö. 1274), Şârânî (ö. 1565), İbn Hacer Heytemî (ö. 1566), Abdülaziz Debbâğ (ö. 1270) ve Aclûnî (ö. 1749) gibi tanınmış âlimlerin bulunduğu tasavvuf ehli, hadislerin rüya, keşif, yakaza, insilah ve ilhamı kendileriyle bilgi edinilmesi mümkün olan kanallar olarak görmektedir.¹² Hatta bu yolla edinilen bilgiyi zannî ve şüpheden ârî olmayan bir bilgi saymışlardır. Buna karşılık hadis bilginleri, bu yöntemlerden dinin esası ve ahkâmı ile ilgili olmayan konularda uyarma, müjdeleme, korkutma ve teşvik etme ölçüleri içinde sahibini bağlamak üzere yararlanabileceğini, ancak bu yollarla herkesi bağlayan bir hükmün sabit olamayacağını, hele din demek olan hadislerin rivayet ve tashihinin caiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir.¹³ Bursevî ise, keşif ve ilham yolu ile sahih olan bir şeyin nakil yoluyla gelenden daha güvenilir olacağı kanaatindedir. Ona göre, “*keşif halinde vehim ve hayal olmaz. Onda tam bir kesinlik ve hakka'l-yakîn hali vardır.*” Çünkü, huffâz sened ile naklederler, keşif ehli ise bizzat Hz. Peygamber'in ağzından alıp söylerler. Bir nesnenin senedinin bilinmesinden gerçekte o şeyin sabit olmaması gerekmez. Belki keşif sahih olunca esah olur. Çünkü keşifte vehim ve hayal olmaz.¹⁴

İsmail Hakkı, *Rubû'l-Mesnevî*'de hadisi zikretmeden önce genellikle, “*hadisde gelir*” ibaresini kullanmaktadır. Bunun kadar yaygın olarak kullanılmamakla birlikte “*haberde gelir*”, ibaresi de kullanılmaktadır. Çok nadir olarak “*eserde gelir*”, ibaresine de rastlıyoruz. Bunun yanında; “*hadis-i kudsî*”, “*merfu hadîs*”, “*haber-i sahibde gelir*” diyerek hadisin sıhhati hakkında hüküm verdiği durumlarla da karşılaşırız.

2- Bursevî'nin hadis konusunda yazdığı eserler

İsmail Hakkı'nın, gerek derslerini gördüğü ve büyük âlimlerin kitaplarından okuyarak edindiği bilgiler, gerekse ilham ve keşif sonucu edindiği kazanımlardan hareket ederek konusu hadis olan birçok kitap yazmıştır. Bu kitaplar şöyle sıralanabilir.

a- *Şerhu'l-Erba'ine Hadîsen*: Ebû Zekeriyâ Yahya İbn Şeref en-Nevevî'nin (ö. 1277) *Kırk Hadis* isimli eserine yaptığı şerhtir. Molla Ali Hafız Kastomonî'nin arzusu üzerine kaleme alınmıştır.¹⁵

⁸ Seyit Avcı, *Sıfîlerin Hadis Anlayışı: Bursevî Örneği*, (Konya: Ensar Yayıncılık, 2004), s. 165–173

⁹ İsmail Hakkı Bursevî, *Kırk Hadis Şerhi*, araştırma, Hikmet Gültekin, metin, Sami Erdem, (İstanbul: İnsan, 1998), s. 35; Seyit Avcı, a. g. e., s. 51.

¹⁰ Seyit Avcı, a.g.e., s. 297-300.

¹¹ Seyit Avcı, a.y.

¹² Seyit Avcı, a.g.e., s. 143-165.

¹³ Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis, Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, (Konya: Yediveren, 2001), s. 78. İsmail Hakkı'nın hadis anlayışı konusunda daha fazla bilgi için bk. Seyit Avcı, a. g. e.

¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, *Kenzî Mahfî*, (İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, t.y.), s. 10–11.

¹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Hadis-i Erbâin*, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa No. 230, v. 1^b.

Bu şerh, Nevevî'nin eserine yapılmış en kapsamlı ve en hacimli şerhtir.¹⁶ 1137 Muharreminin (Ekim 1724) sonunda, Bursa'da tamamlamıştır. Ömrünün son yıllarında kaleme aldığı bu eseri hadis konusunda yazdığı son eseri olması nedeniyle aynı zamanda onun hadisçiliğinin tespitinde önemli bir kaynak olmaktadır. İstanbul'da, 1253, 1313 ve 1317'de *Mevâhibü Ledünniyye* kenarında ve Dâru't-Tibâati'l-Amire'de, müteaddit defalar basılmıştır. 1317 baskısı, Sami Erdem tarafından Latin harflerine aktarılmış ve Hikmet Gültekin'in Bursevî'den bahseden uzunca bir incelemesinin bulunduğu bir girişle birlikte İstanbul'da basılmıştır (İnsan Yayınları 1998). Bu eser Mustafa Utku tarafından da sadeleştirilerek yayınlanmıştır. (*Kırk Hadis Şerhi*, haz. Mustafa Utku, Bursa, Uludağ, 1999).

b- *Şerhu Nubbeti'l-Fiker li Usûlu Hadis*: Hadis usûlü ile ilgili olan bu eser İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 1449) *Nubbetü'l-Fiker*'inin Arapça şerhidir. Bursevî, öğrenciliği zamanında aldığı notları daha sonra değerlendirerek meydana getirdiği bu eserde hadisleri tasavvufi bakış açısıyla 1129/1717'de şerh etmiştir. Bu iki eser Bursevî'nin bu konudaki en önemli eserleridir.

c- *Kitâbu'l-Mir'ât li Hakâyıki bazı'l-Ebâdisi ve'l-Ayât*: İsmail Hakkı'nın mecmua türünde yazılmış bir eseri olup içinde kimi ayet ve hadislerle getirdiği tasavvufi yorumlarla çocukları için düşürdüğü tarihler ve bazı vâridatları yer almaktadır. 1125 yılı ortalarında başladığı ve 21 Rebiyülevvel 1130/22 Şubat 1718 Salı günü tamamladığı bu eseri Türkçe ve Arapça kaleme almıştır.

d- *Risale fi Istılâhı Ehl-i Hadis*: İsmail Hakkı'nın genç bir öğrenci iken 1083/1672'de kaleme aldığı ilk eseridir. Ünlü hadis bilgini İbn Hacer'in *Istılâhu Ehl-i Hadis* adlı eserinin bazı kelimeleri üzerine yapılan küçük şerhlerle teşekkül etmiş bir çalışmadır. Eserin dili Arapça'dır.¹⁷

e- *Mecmuatü'l-Müteferrika*, Eserin bu şekilde isimlendirilmesi muhtevassından kaynaklanmaktadır. Eserde İsmail Hakkı'nın Cemaziyelulâ 1134/Mart 1722 ile Recep 1134/Mayıs 1722 arasındaki varidatı ile kimi ayet ve hadislerin şerhi yer almaktadır. Arapça-Türkçe karışıktır.

f- *Kenzi Mahfi*, 24 Rebiyülahir 1134/11 Şubat 1722'de Üsküdar'da Türkçe telif edilmiş bir eserdir. Mutasavvıflarca Hadîs-i Kudîsî olarak kabul edilen "*Küntü Kenzi mahfiyyen*" sözünün yorumu ile (s. 1-47) kimi varidat ve şerhlerden (s. 47-156) oluşmaktadır. Arap ve Latin harfleriyle bir çok kereler basılmıştır.

g- *Şerhu'l-hadîs "el-müminü miratü'l-mümin"*, "*Mümin müminin aynasıdır.*" anlamına gelen hadisin tasavvufi şerhidir. 13 Şevval 1102/25 Ocak 1691'de telif edilen bu eserin dili Arapça'dır.

h- *Şerhu'l-Hadîs "İzâ tehayyertüm"* "*İşlerinizde şaşırıp kaldığımızda kabir ehlinden yardım isteyin*", anlamındaki hadisin tasavvufi bakış açısıyla Türkçe açıklanmasıdır.

i- *Şerhu'l-Hadîsi "Le-ene ekrâmü alellahi min en yedeânî fi'l-ardı ekser min selâsîn"*: *Kitâb-ı Nur u Esrâr* olarak da adlandırılan bu eserde, peygamberimizin, kendisinden sonra hilafetin otuz yıl daha devam edeceğini ve daha sonra kesintiye uğrayacağına dair hadisinin mevzuluğuna bakılmaksızın yaptığı tasavvufi şerhtir. 1122/1710 yılında telif edilen bu eserinin dili Türkçe'dir.

Bunlardan başka kimi mecmuaları ve varidat türü eserlerinde zaman zaman yaptığı bazı hadis şerhleri de vardır.

3- *Rûhü'l-Mesnevî*'de geçen hadisler

¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Kırk Hadis Şerhi*, s. 109.

¹⁷ Murat Yurtsevser, *İsmail Hakkı Divanı*, (Bursa: Arasta, 2000), s. 14.

Râbü'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî'nin Mevlana Celalettin Rumî'nin *Mesnevî*'sinin birinci cildinin ilk yedi yüz kırk sekiz beytine yaptığı mufassal şerhin adıdır. Bursevî, bu eserini 10 Rebiyülevvel 1116/13 Temmuz 1704'te tamamlamıştır. İstanbul, 1. cilt 1285/1868, 2. cilt 1287/1870 basılmıştır. Tabloda verilen sayfa numaraları bu baskıya göredir. Birden fazla yerde geçen hadislerin sadece ilk geçtiği yer belirtilmiştir. Dolayısıyla ikinci ciltte geçen aynı zamanda birinci ciltte de olan hadisler sıralamaya alınmamıştır. Bunun yanında bir hadis birden fazla kaynaktan geçtiği durumlarda en çok bilinen kitap tercih edilmiştir. Mesela bir hadis hem Buhârî'de hem de Müsned'de geçiyorsa sadece Buhârî olarak kaydedilmiştir. Sıralama ise, hadislerin bulunduğu kaynaklara göre yapılmıştır. Öncelik Kütüb-i Sitte'ye verilmiş, bulunamayanlar tablonun en sonuna ilave edilmiştir. Hadislerin geçtiği sayfalar ve kaynaklar şöyledir:

a- Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-Sahîb*, I-VIII, İstanbul, 1981.

1	I/24	Zamana sövmeyiniz, zira zaman Allah'tır.	Tefsir-i Sure, 45
2	I/28	Allah Adem'i kendi suretinde yarattı.	İstizan, 1
3	I/34	Kavmim ile Rablerine bakanlar arasında büyük engeller yoktur.	Tefsir-i Sure, 55-1.2
4	I/39	Uhud bizi sever, biz de onu severiz.	İtisam, 16
5	I/78	Ey Allah'ım, kalbimi nur eyle, kulağımı nur eyle, gözümü nur eyle, sağımı nur eyle, solumu nur eyle, önümü nur eyle, arkamı nur eyle, üstümü nur eyle, altımı nur eyle, beni nur eyle.	Deavât, 9
6	I/117	Sihir kadar tesir eden ifadeler vardır.	Tıbb, 51
7	I/123	Alimler peygamberlerin varisleridir.	İlm 10
8	I/123	Peygamberler arasında kıyas yapmayınız	Enbiya, 35
9	I/133	Rüya üç çeşittir: Bir çeşit rüya Allah'tandır. Bir çeşit rüya şeytanın hüznün vermesi türündendir. Bir çeşit rüya da kişinin kendi kendine söylediği düşündüğü şeyden dolayıdır.	Tabir, 3
10	I/133	Kim beni rüyada görmüşse gerçekten görmüştür. Çünkü şeytan benim şeklime giremez.	İlm, 38
11	I/134	Bazen de melek bana bir adam olarak görünür.	Bed'ül-vahy, 2
12	I/134	Salih kimsenin doğru rüyası peygamberliğin kırk altı cüzünden bir parçadır.	Tabir, 2
13	I/137	Ruhlar gurup gurup toplanmış askerler gibidir. Bunlardan tanışanlar ülfet eder kaynaşır. Tanışmayan ve birbirini tanımayanlar ihtilaf eder ve ayrılırlar.	Enbiyâ, 2
14	I/140	Ramazanın son on günü girince eteğini bağlardı.	Leyletü'l-Kadr, 5
15	I/151	Allah ev halkım için benim vekilimdir.	Hac, 425
16	I/155	Bir sınıf iman ehli var ki, Allah onlardan gizlenmez ve saklanmaz.	Cenâiz, 90
17	I/156	Sizden biriniz ben kendisine anne-babasından, evladından ve bütün insanlardan daha sevgili gelmedikçe gerçek manada iman etmiş olmaz.	İman, 8

18	I/238	Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, öyle ki ben onu severim. Onu sevdiğim zaman, onun kulağı, gözü, eli ve dili olurum.	Rikâk 38
19	I/238	Rabb'im beni evinden yedirip içiriyor.	Savm, 49
20	I/278	Mümin mümin için bina gibidir. Bazısı bazısını güçlendirir.	Mezâlim, 5
21	I/324	Şüphesiz şeytan Ademoğluna kan yolundan akar.	Kitâbu'l-Ahkâm, 21
22	I/351	Her doğan fitrat üzerine doğar. Sonra anne ve babaları onları Yahûdi, Hıristiyân veya Mecûsî yapar.	Cenâiz, 664
23	I/379	Rahmetim gazabımı geçti.	Tevhid, 15
24	I/386	Beni doyuran ve susuzluğumu gideren Rabb'imın yanında geceledim.	Savm, 43
25	I/395	Muhakkak ki bedende bir et parçası vardır. O iyi olduğunda bütün beden iyi olur. O kötü olduğunda bütün beden kötü olur. İşte o kalptir.	İmân, 48
26	I/450	Allah'ım Mudar kabilesinin cezasını şiddetli kıl ve Ahzab'ı (Hendek savaşında Müslümanlara karşı savaşan Araplar) yenilgiye uğrat ve onları sars. (Aynı anlama gelen bir başka hadis için bk.)	Hûri'l-Iyn, 1233
27	I/452	Sen onu göremezsin fakat o seni görür.	İmân, 1
28	I/499	İlhamlar nebiliğın bir parçasıdır. (Aynı manada bir başka hadis bk.)	Tabir-i Rüyâ, 2103
29	I/512	Çok şükreden bir kul olmayayım mı?	Babu't-teheccüd, 580
30	I/519	Kuran yedi harf (lisan) üzerine nazil olmuştur.	Husumât, 2241
31	II/6	"Beni Metta oğlu Yusuf'tan üstün görmeyiniz." Manasındaki bu hadisin, "Ben Metta oğlu Yusuf'tan daha hayırlıyım, demek hiçbir kula yakışmaz." Anlamındaki hadisle uyuşmaktadır.	Bedü'l-Halk, 1392.
32	II/36	Müslüman, Müslümanların dilinden ve elinden emin oldukları kimsedir.	İmân, 9
33	II/76	Kıyamet günü kullardan ilk elbise giydirilen kişi İbrahim'dir.	Ehadisü'l-Enbiyâ, 1374
34	II/77	Allah'ı görüyormuşsun gibi ibadet etmen...	İmân, 1
35	II/81	Kalbinde bir miskal zerre iman olan cehennemden çıkacaktır.	İmân, 21
36	II/151	Kim dostuna düşmanlık ederse bana harb etmiş olur.	Rikâk, 6021
37	II/164	Cabbar ayağını bastığında.	Fezâilü'l-Kuran, 1738
38	II/173	Din tümüyle samimiyettir.	İmân, 82
39	II/177	Hz. Peygamber, gusul abdesti alırken, cüllab gibi bir şey istemiştir.	Gusl, 250
40	II/198	Benim kıldığım gibi namaz kılınız. (manen aynı anlama gelen hadis için bk.)	Deavât, 5854

41	II/221	Kul Allah'a bir karış yaklaştığında Allah ona bir adım yaklaşır. Bir adım yaklaştığında Allah ona bir kulaç yaklaşır. Ve yürüyerek giderse ona koşarak gider. (Aynı anlamda bir başka hadis için bk.)	Tevhîd, 6982
42	II/227	Herkes yaratıldığı şey için kolaylaştırılmıştır.	Tevhîd, 6996
43	II/351	Öyle zenginler vardır ki sevapça çok azdırlar. Meğer ki onlar mallarını şöyle ve böyle sarfetmiş olurlar.	İstikrâr, 1075
44	II/391	Biz sonra gelen ilkleriz.	Verâ, 231
45	II/431	Ben sizin en çok korkanınız ve korunanınız bulunuyorum.	Fezâilü'l-Kuran, 1786
46	II/481	Göz ağlar, kalp hüzünlenir ve biz ancak Rabb'imizin razı olduğunu söyleriz. Ve biz ey İbrahim, ayrılışına gerçekten üzülmüş durumdayız.	Cenâiz, 1220
47	II/508	Her gece Rabb'imiz gecenin son üçte birine girince dünya semasına iner ve; kim bana dua ediyorsa icabet edeyim. Kim benden bir şey istiyorsa ona vereyim. Kim benden bağışlanmak istiyorsa onu bağışlayayım, der.	Tevhid, 35, Kitâbu't-teheccüd, 14
48	II/512	Emir, millet için bir siperdir. Onun kumandasında harb olunur, onunla korunulur.	Siyer ve fezâilü'l-cihâd, 1240
49	II/515	Allah'la birlikte (başka) hiçbir şey yoktu.	Bed'u'l-halk, 317
50	II/522	Muhakkak ki siz, makam ve rütbeye çok hırslısınız. Halbuki, (fena idareciler için) makam kıyamet gününde pişmanlık olacaktır.	Muharibîn, 2125
51	II/570	Her türlü felaket karşısında Allah'tan bağışlanma ve iyilik isteyin. (Lafzen aynı olmamakla beraber aynı anlama gelen bir başka hadis için bk.)	Cihâd ve's-siyer, 2801
52	II/576	Ey Ali, sen bana karşı Harun'un Musa'ya karşı olan vaziyetindesin. Şu kadar var ki benden sonra peygamber yoktur.	Enbiyâ, 50, Megazî, 78.

b- Müslim Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sabîh*, I-V, Mısır, 1955.

1	I/17	Şüphesiz Allah'ın nuru ve karanlığı arasında yetmiş bin perde vardır.	İman 293
2	I/32	Yeryüzünde Allah diyen buldukça kıyamet kopmaz.	İman, 234
3	I/34	Şüphesiz benim gördüğüm nurdur.	İman 291
4	II/58	Gulyabani yoktur. Ancak, cin vardır. (Bu hadisin sadece ilk kısmına rastlanmıştır.)	Selam, 4119
5	I/78	Rüku ve secdede iken beni geçmeyiniz. Zira ben, önümden sizleri gördüğüm gibi arkamdan da görürüm.	Salat 112
6	I/105	Kulun Rabb'ine en yakın olduğu an secde hali ve duayı artırdığı andır.	Salat, 215
7	I/128	Rabb'im kalbimi gördü.	İman, 284

8	I/216	Nurdur, nasıl göreyim.	İman, 291
9	I/226	Seni gerektiği şekilde övemem. Sen kendini övdüğün gibisin.	Salât, 222
10	I/337	Kim bir hayır, güzellik bulursa hemen Allah'a hamd etsin. Bunun dışındakini bulan da kendinden başkasını kınamasın.	Birr, 55.
11	I/341	Dünya müminin zindanı kafirin cennetidir.	Zühd, 50
12	I/347	Ve senden sana sığınırım.	Zikr, 73
13	I/350	Allah hayrını versin.	Hayz, 33
14	I/351	Said olan annesinin karnında da saiddir. Şakî olan olan annesinin karnında da şakîdir.	Kader, 4
15	II/26	Kalbini mi yardım?	İmân, 140
16	II/68	Deccalın gözü çarpıktır. Gözleri arasında, k, f, r hecesiyle kâfir yazmaktadır ve bunu her Müslüman okur.	Fiten, ve eşratu's-sea, 5221
17	II/92	Müminin kalbi Rahman'ın iki parmağı arasındadır.	Kader, 4798
18	II/141	Ey insanlar! Allah İbrahim'i kendine halil kıldığı gibi beni de habîb kıldı. (Hadis kitaplarında habib yerine Halil olarak geçmektedir.)	Mesâcid, 827
19	II/161	Allah için alçak gönüllü olanı Allah yükseltir.	Birr ve'l-Adâb, 4689
20	II/248	Gariplerden olana ne mutlu!	İmân, 208
21	II/279	Hakkıyla seni övemem. Sen kendini övdüğün gibisin.	Salât, 751
22	II/307	Cennet, istenilmeyen şeylerle, cehennem de arzulanan şeylerle kuşatılmıştır.	Cenne, 5049
23	II/556	Allah babalarının sulbünde iken cennete gidecek olan kişiler yarattı ve babalarının sulbünde iken cehenneme gidecek olan kişiler yarattı.	Kader, 4813
24	II/561	Muhakkak ki Allah İsmail oğullarından Kinâne'yi seçti. Kinane oğullarından Kureyş'i seçti. Ve Kureyş oğullarından Benî Hâşim'i seçti. Benî Hâşim'den de beni seçti.	Fezâil, 1
25	I/405	Kim bana bir adım yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım.	Zikir, 20

c- Tirmizî Ebu İsa Muhammed b. İsa, es-*Sünen*, I-V, Kahire, 1938-1962.

1	I/11	Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir.	Tefsir-i Sure, 68
2	I/79	Şüphesiz Allah mahlukatı karanlık içinde yarattı, sonra onlar üzerine nurunu yaydı.	İman 18
3	I/88	Ey kalpleri ve gözleri döndüren, kalbimi senin dinin ve kulluğun üzerine sabit kıl.	Kader 7
4	I/119	Rüzgara sövmeyiniz. Çünkü o rahmanın nefsendendir.	Fiten, 64
5	I/122	Müminin ferasetinden sakınınız. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar.	Tefsir-i Sure, 15

6	I/151	Ev halkına ne bıraktın?	Menâkıb, 16
7	I/163	Onda yalancıların yüzü yok.	Kıyamet 42
8	I/354	Benden sonra nebî yoktur.	Menâkıb, 20
9	I/501	İslam garip başladı ve garip olarak yeniden dönecektir.	İmân, 13
10	II/19	Kadılar üçtür, ikisi cehennemde ve biri cennettedir. Bilerek haksız karar veren kadı cehennemdedir. Bilmeyerek haksız karar veren kadı da cehennemdedir. Hakkıyla karar veren kadı ise cennettedir.	Ahkâm, 1244
11	II/61	Her biriniz kardeşinizin aynasıdır. Ettiği eziyetin karşılığını görmeden ölmezsiniz.	Berr, 1852
12	II/75	Kabir, cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.	Sıfatu'l-kıyâme, 2384
13	II/145	Ömrü uzun olup amelî güzel olana ne mutlu.	Zühd, 2251
14	II/220	Alimin âbid üzerine olan fazileti, dolunayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir.	İlm, 2606
15	II/305	Kadın mahremdir.	Rıza, 1093
16	II/329	Önce bağlayın sonra tevekkül edin.	Sıfatu'l-kıyâme, 2441
17	II/306	Adem su ile balçık arasındayken ben nebiydim.	Menâkıb, 1.

c- Ahmed b. Hanbel, Müsned I-VI, Beyrut, 1389.

1	I/105	Peygamber aleyhisselama bir iş gücü geldiği zaman namaza sığınır.	IV/23
2	I/174	Kılıçla gönderildim.	II/50
3	I/264	Sakınmak insanı kaderden kurtarmaz.	III/234
4	I/282	Ademoğlunun kalbi Rahman'ın parmaklarından ikisinin arasındadır, onu istediği gibi çevirir.	II/173
5	I/378	İnsanların en şerlisi, bir peygamberi öldüren veya bir peygamber tarafından öldürülen kimsedir.	I/407
6	I/380	Bir şeyde hastalıktan şifa varsa onun gereği kan aldırma veya bal şerbeti içmektir.	VI/401
7	II/501	Seyahat ediniz, sıhhat bulunuz.	II/380
8	I/351	Hızır'ın öldürdüğü o çocuk kâfir tabiatlı idi.	V/121
9	I/455	Müşriklerle, mallarınızla, canınızla ve lisanınızla cihat edin.	III/124, 411

d- İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezd el-Kazvinî, es-Sünen, I-II, y.y., 1952.

1	I/44	Kim ilmini gizlerse Allah onu kıyamet günü ateşten bir gem ile gemler.	Mukaddime, 84
2	I/140	Allah'ım, İslam'ı iki kişiden biriyle yâ Ebû Cehil ibn Hişam'la veya	Mukaddime, 11

		Ömer ibn Hattab ile kuvvetlendir.	
3	I/154	Fuhuş bir toplulukta zuhur eder de onlar onu açıkça yaparlarsa illaki onlarda vebâ ve kendilerinden önceki atalarında yayılmayan hastalıklar yayılır. Ve bir topluluk mallarının zekatını vermezse illaki kendilerinden yağmur kesilir. Ve hayvanlar da olmazsa hiç yağmur yağdırılmaz.	Fiten, 22
4	I/262	Ey Allah'ım, ayıplarımızı ört.	Dua, 14
5	I/376	Sad bin Muaz'ın ölümünden Rahman'ın arşı titredi.	Mukaddime, 11
6	I/442	Kim ki tekelcilik ve karaborsacılık yaparsa lanetlenmiştir. (Manen aynı olan bir başka hadis için bk.)	Ticâre, 2144
7	I/461	Muhakkak ki, Allah görüşlerinize bakmaz. Kalplerinize ve amellerinize bakar.	Zühd, 9
8	II/68	Haksız kazanç sağlayan lanetlenmiştir.	Ticâre, 2144
9	II/261	Ben ademoğlunun efendisiyim ama övünmek yok.	Zühd, 4298
10	II/574	Hikmet müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alsın.	Zühd, 4159

e- Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, I-V, Hims, 1969.

1	I/8	İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah'a şükredemez.	Edeb 11
2	I/42	Bizi rahatlat ey Bilal!	Edeb, 86
3	I/162	Hayber'in fethine mi, Cafer'in gelişine mi sevineyim)	Edeb, 157
4	I/264	Servet sahibine onun zenginliği sana karşı fayda etmez.	Ebed, 107
5	I/273	Sevdiğin şey kör ve sağır eder.	Edeb 125
6	I/332	Şüphesiz kibir, ateşin odunu yediği gibi güzel amelleri yer.	Edeb, 4257
7	II/61	Mümin müminin aynasıdır.	Edeb, 4272
8	II/63	Kime koku verilirse reddetmesin. Çünkü taşıması hafiftir.	Terâcime, 3641
9	II/79	Haset ateşin odunu yediği gibi iyilikleri yer.	Edeb, 4257
10	II/312	Hayır, atın perçemine bağlanmıştır.	Cihad, 43
11	II/523	Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaathçilere baş vurursa (iş) kendisine yıkılır. Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevkedecek bir melek gönderir.	Akdiye, 3

f- Nesâî Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-VIII, Mısır, 1964.

1	I/22	Dikkat ediniz, iyi kimselerin benimle kavuşma arzusu uzadı. Ben de onlara kavuşmayı çok istiyorum.	Sehy, 62
2	I/161	Allah bir şeye tecelli ettiği zaman o şey kendisine boyun eğer, teslim olur.	Küsûf, 16
3	II/63	Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadınlar ve göz	İrşâdu'n-Nisâ, 3878

		bebeğim namaz.	
4	II/530	Cihadın en faziletlisi zalim sultana doğru sözü söylemektir.	Bey'at, 37

g- İmam Malik b. Enes, *Muvattâ*, Mısır, t.y.

1	I/96	Allah'ın dilediği şey olur, onun istemediği şey olmaz.	Taharet, 89
2	I/167	Hediyeleşin, birbirinizi sevin.	Hüsnu'l-Halk, 16

h- Deylemî Ebu Şüc'a Şireveyh b. Şehrader b. Şireveyh, *Me'sûru'l-Hatâb*, I-V, Beyrut, 1986.

1	II/360	Gözlerim uyur, kalbim uyumaz.	V/8965
2	II/490	Beni görene, beni göreni görene ve beni göreni göreni görene ne mutlu.	II/3926

i- Hindî Alâeddin Ali b. Hüsameddin, *Kenzu'l-Ummâl fî Süneni Akvâli ve'l-Efâl*, I-XVIII, Beyrut, 1989.

1	I/164	Hacerü'l-esved yeryüzünde Allah'ın sağ elidir. Kim Resûlullah (sav) ile biata erişmiş ise Hacerü'l-esved'i mesh ederek Allah'a ve resûlune biât etsin.	XII/34744
2	II/156	Temizliğe devam et ki, rızkın genişlesin.	XV/44152

j- Münâvî Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, I-VI, Beyrut, 1972.

1	II/512	Benim çektiğim sıkıntıyı hiçbir nebi çekmedi.	V/7852
---	--------	---	--------

k- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Lahmi, *El-Mucemü'l-Evsât* I-XI, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1985.

1	I/158	Kardeşin hakkında şamatayı bırak. Allah ona afiyet verir ve seni de o şeye müptela eder.	IV, 110
---	-------	--	---------

l- Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Kesfu'l-Hâfâ ve Muşlü'l-İlbâs Amme's-tehera mine'l-Ebâdis fî Elsineti'n-Nâs*, I-II, 3. Bs., Beyrut, 1988.

1	I/19	Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, halkı yarattım ve bilindim. ¹⁸	II/132
2	I/11	Ben Allah'tanım ve inananlar benim nurumdandır.	I/205
3	I/79	Müminin kalbi Allah'ın arşıdır. ¹⁹	II/100
4	I/115	Kim bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmediği şeylerin ilmini de	II/265

¹⁸ Bu hadisin mevzu olduğu konusunda hadis âlimleri ittifak etmişlerdir. Daha fazla bilgi için bk. Muhittin Uysal, *a. g. e.*, s. 268-270, Seyit Avcı, *a. g. e.* s. 265-270.

¹⁹ Sufilere ait bir sözdür. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 335.

		verir. ²⁰	
5	I/116	İnsanlarla akılları kadar konuşun.	I/177
6	I/126	İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar. ²¹	II/312
7	I/151	Ümmetimin alimleri İsrail oğullarının nebileri gibidir. ²²	II/60
8	I/282	Sırrını gizleyen muradına erer.	I/123
9	II/41	İşlerinizde şaşırduğunuz zaman kabir ehlinde yardım isteyiniz. ²³	I/85
10	II/104	Uyku ölümün kardeşidir.	II/329
11	II/136	Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. ²⁴	II/164
12	II/148	Ashabım gökyüzündeki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyete ulaşırsınız.	I/1485
13	II/350	Allah'la beraber olduğum bir an vardır ki ne bir mukarreb bir melek ve ne de mürsel bir nebi yaklaşabilir. (Hadis olarak zikredilen bu sözün sufilere ait olduğu söylenmektedir. ²⁵)	II/244
14	II/402	Muhakkak ki ben Rahman'ın nefesini Yemen tarafından duyuyorum.	I/177
15	II/535	Dünya ahretin tarlasıdır.	I/412

m- Hatib el-Bağdâdî, *Târibü Bağdâd ev Medînetü's-Selâm I-XIV*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.

1	I/391	Şeytanımdan selamette oldum.	III/331
---	-------	------------------------------	---------

n- Abdürrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef I-XI*, Beyrut: El-Meclisü'l-İlmî, 1983.

1	II/338	Ashabım hakkında Allah'tan sakınınız.	XI/341
---	--------	---------------------------------------	--------

o- Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ I-X*, Kahire: Matbaatü's-Saade, 1974-79.

1	II/365	Kalk ve namaz kıl, sen namaz kılmadın.	VIII/382
---	--------	--	----------

p- Bulunamayanlar

1	I/26	Şüphesiz Allah beni terbiye etti de terbiyem güzel oldu.	
2	I/28	İnsanın sırrı benim sırrım benim sırrım da onun sırrıdır. ²⁶	

²⁰ Hz. İsa'ya ait olduğu söylenmektedir. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 377. Ancak İncil'de buna benzer bir söze rastlanmamıştır.

²¹ Hz. Ali'ye ait bir söz olduğu söylenmektedir. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 351.

²² Mevzudur. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s.284-285.

²³ Muhaddislere göre ittifakla mevzudur. Bk. Zekeriya Güler, "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (Ocak-Haziran 2003), s. 81.

²⁴ Mevzudur. Bk. Muhittin Uysal, *a.g.e.* s. 280-281, Seyit Avcı, *a.g.e.* s. 207-211.

²⁵ Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 260.

²⁶ Ahmet Rifat Efendi, *Miratü'l-Mekâsıd fî Defi'l-Mefâsıd*, (İstanbul, 1293), s. 9.

3	I/34	İlim gizlenmiş bir hazine niteliğindedir. Onu ancak Allah'ı bilen alimlerden başkası bilmez.
4	I/36	Allah'ım, zararlı kimsenin üstüne baskını şiddetlendir ve onun yıllarını Yusuf'un yılları gibi yap.
5	I/38	Bir kimse aşık olur ve iffetli olursa, bu aşkı gizler de sonra ölürse şehit olarak ölür.
6	I/43	Peygamberin temiz dostluğu senin temizliğin gibidir.
7	I/47	Küçük iken öğrenmek taşın üzerindeki nakış gibidir.
8	I/60	Perhîz bütün ilaçların başıdır.
9	I/106	Kim Allah'ı bilirse dili susar. ²⁷
10	I/106	Kim Allah'ı tanırsa dili uzar.
11	I/114	Küçüklüğümde yetimdim, büyüklüğümde garip.
12	I/116	Rabbim, bana eşyayı olduğu gibi göster.
13	I/126	Dünya hayatı uyuyanın rüyası gibidir.
14	I/132	İnsanların sultan olsalar dahi, babalarına, hocalarına ve misafirlerine ikram etmelerinde utanılacak bir ayıp yoktur.
15	I/145	Mercimek sizin içindir, muhakkak ki o mübarek ve değerlidir.
16	I/153	Yaşadığınız gibi ölürsünüz. Ve öldüğünüz gibi dirilirsiniz.
17	I/162	Sizden her biriniz sahibine doğru yüzün.
18	I/172	Bu kendim için razı olduğum dindir.
19	I/185	Nefsin senin bineğindir, ona yumuşak davran.
20	I/186	İşler vakitleriyle bağlıdır.
21	I/199	Nefsini bilen Rabb'ini bilir. ²⁸
22	I/199	Rabbimi, Rabbimle bildim. Rabbim olmasaydı Rabbimi bilemezdim. ²⁹
23	I/216	Seni hakkı ile bilmedik. ³⁰
24	I/227	Ben ve ümmetimin sakınanları külfetten korunmuştur.
25	I/231	Benimle konuş ey Hümeyrâ!
26	I/231	İmam sizden yemek istediğinde onu yediriniz.
27	I/231	Şüphesiz o tatlı bir yemek ve keskin bir şifadır. (zemzem)
28	I/243	Allah için nurdan ve zulmetten oluşan yetmiş bin perde vardır. Eğer onları açacak olsa...
29	I/266	Hiçbir kul yoktur ki hevâ-yı nefis buğzedilecek bir şey olsun.
30	I/274	Dünya bir köprüdür. Ona ehemmiyet vermeden geçiniz. ³¹

²⁷ Sufilere ait bir sözdür. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 310.

²⁸ Hadis değildir. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 332.

²⁹ Mevzudur. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 308.

³⁰ Seyyid Hüseyin Gaybî, Şerhu Hutbetü'l-Beyân, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1496, v. 93^b.

³¹ Hz. İsa'ya ait olduğu söylenmektedir. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 349. Ancak İncil'de buna benzer bir söze rastlanmamıştır.

31	I/285	Kim Allah için kırk sabah ihlaslı olursa kalbinden lisânına doğru hikmet pınarları ortaya çıkar.
32	I/290	Nice fıkıh taşıyanlar vardır ki fakih değildir. Nice fıkıh taşıyanlar da vardır ki o kimseye fıkıh öğretmiştir.
33	I/294	Zalim Allah'ın yeryüzündeki adaletidir. Onunla intikam alır, sonra ondan intikam alır.
34	I/298	Allah duada ısrarcı olanı sever.
35	I/299	Herhangi bir şeydeki kolaylık onu süsler.
36	I/310	Bana cennettekiler gösterildi. Orada kadın ehlinin az olduğunu gördüm. Kadınlar nerede dedim. Denildi onlar kırmızı altın ve güzel kokularla meşguller.
37	I/310	İçinizdeki sefihlere ikram ediniz. Çünkü onlar size dünyada utanç ahirette de ateş getirirler.
38	I/312	Paraya, ölçüye ve renkli nakışlı elbiselere kul olan kahrolsun.
39	I/313	Ya Rabbî senin hakkında bilgimi artır.
40	I/319	Dünya ahret ehline haramdır. Ahret dünya ehline haramdır. Her ikisi de Allah ehline haramdır. ³²
41	I/324	Şeytanın yollarını açıklıkla kesiniz. Çünkü açıklık shevî istekleri keser ve yok eder.
42	I/334	İnsanın arasında hakkında hüküm verilecek ilk dava kan davasıdır.
43	I/346	Bana cennet arzusu ve cehennem korkusu ile ibâdet edenden daha zalim kim vardır. Ben cennet ve cehennemi yaratmamış olsam dahi ibâdete layık değil miyim?
44	I/356	Şüphesiz Cebrâil dininizi öğretmek için size geldi.
45	I/368	Ey Allah'ım onun üzerine köpeklerinden bir köpek musallat et. (Ebû Leheb'in oğlu Utbe için)
46	I/376	Üç kişi vardır ki, onlar hakkında konuşmak gıybet değildir; Zalim hükümdar, fısıkiyla lanetlenmiş fâsık ve insanları bidate çağırان biatçı.
47	I/400	Bulamaman ismetindedir.
48	I/401	Sadaka belaları def eder.
49	I/417	Kubbemin altında kimsenin bilmediği dostlarım vardır. ³³
50	I/455	Nefislerinizi onunla güzelleştirin.
51	I/ 467	Namaz kılan ve kılmayan, peygamber olan ve olmayan herkesi ısırان akrebe Allah lanet etsin.
52	I/476	Müminin korkusu ve ümidi ölçülseydi denk gelirdi.
53	I/477	Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız. ³⁴
54	I/513	Ashabımdan biri diğeri hakkında bana bir şey söylemesin ki, ben gönlümün ferah bir

³² Mevzudur. Yaşar Kandemir, *Mevzûî Hadisler*, 5. bs., Ankara, Diyanet İşleri Bakanlığı, 1991, s. 188, Muhittin Uysal, a.g.e., s. 348.

³³ Mevzudur. Muhittin Uysal, a.g.e., s. 285. Bu hadis Alevi-Bektaşî edebiyatında da kullanılır. (Ahmet Yıldırım, "Alevi-Bektaşî edebiyatında kullanılan hadisler ve değerlendirilmesi", *İslamiyât* VI/3 (2003) s. 76.

³⁴ Mevzudur. Muhittin Uysal, a.g.e., s. 305.

		şekilde yanınıza çıkmak isterim.
55	II/6	Ben Allah'tanım ve müminler de benim feyzimdendir.
56	II/12	Taun ve hez, sizin cinden gelen düşmanlarınızdır.
57	II/27	Ümmetimin ihtilafı rahmettir.
58	II/43	Benden dolayı kalpleri kırık olanların yanındayım. ³⁵
59	II/57	Fitne uykudadır. Onu uyandırana Allah lanet etsin.
60	II/62	Kim kereviz yiyip uyursa ağız kokusu iyi olur ve diş ağrısından kurtulur.
61	II/63	Gökyüzüne çıkarıldığımda yeryüzü benim arkamdan ağladı. Ne zaman ki terimin bir damlası yeryüzüne döndü, kırmızı gül bitirdi. Kim benim kokumu koklamak isterse kırmızı gülü koklasın.
62	II/69	Kıyametten önce yalancılar olacak. Onlardan sakının.
63	II/77	İlk yaratılan şey benim ruhumdur.
64	II/79	Allah bir kulunu sevdiğinde günahları ona zarar vermez.
65	II/92	Kim yeryüzünde yürüyen bir ölü görmek isterse Ebû Bekir'e baksın.
66	II/97	Yere göğe sığmam, mümin kulumun kalbine sığarım. ³⁶
67	II/108	Siz gece yürüyüşünü tercih edin. Çünkü yer geceleyin dürülür.
68	II/133	Ümmetimin ömrü altmış ile yetmiş arasındadır.
69	II/151	Kim zamanının imamını bilmeden ölürse cahiliye üzerine ölür.
70	II/183	Ehl-i cennette bir sınıf vardır ki Rabb'i onlardan gizlenmez ve saklanmaz.
71	II/185	Konuştuğunuzda Allah için konuşun ve sustuğunuzda Allah için susunuz.
72	II/190	Ben çalgıları kırmak ve domuzları öldürmek üzere gönderildim.
73	II/192	Benim arındığım gibi hiçbir peygamber arınmamıştır.
74	II/194	Cihat, Allah'ın beni peygamber olarak gönderdiği günden ümmetimin en sonuncusunun deccalle savaşına kadar devam edecektir.
75	II/263	Hiçbir saat, gece gündüz yoktur, ancak yağmur yağdıran gök, Onu da Allah dilediği gibi tasarruf eder.
76	II/268	Yer ve gök adaletle ayakta durur.
77	II/271	Kanaat tükenmez bir hazinedir. ³⁷
78	II/285	İki hasletle Adem üzerine üstün kılındım. Şeytanım kâfir idi. Allah bana yardım etti, Müslüman oldu. Hanımlarım bana yardımcı oldular. Adem'in şeytanı kâfir idi ve onun karısı ona hatasında yardımcı oldu.
79	II/285	Kadınlar ikram sahibi erkeklere üstün geldi. Kadınlara da kötü erkekler üstün geldi.
80	II/305	Allah Adem'i yarattı ve onda tecellî etti.

³⁵ Mevzudur. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 336.

³⁶ Mevzudur. Muhittin Uysal, *a.g.e.*, s. 332.

³⁷ Ahmet Rifat Efendi, *a.g.e.*, s. 213.

81	II/313	Ey Ali, bütün asıllar ve soylar kıyamet gününde kesilecektir, ancak benim aslım ve soyum müstesnâ.
82	II/313	Sakınanlar ve temizlenenler benim soyumdandır.
83	II/335	Eğer ümmetim doğru yol üzerine olursa ona tam gün vardır. Eğer istikâmet üzere değilse yarım gün.
84	II/335	Ey Ali, sen ve ben bu ümmetin babasıyız. ³⁸
85	II/363	Kâfirlerle oturmayın. Kafirlerle oturanlar kabirde oturanlar gibidir.
86	II/428	Mümin, fakirlikten, hastalıktan veya zilletten kurtulamaz.
87	II/454	Âlimlerin eti zehirlidir. Kim onu çiğnerse hastalanır, kim onu yerse helak olur.
88	II/454	Yeryüzünde hevedan yakın olup da buğzedilen daha büyük bir kul yoktur.
89	II/550	Allah'ın yarattıklarının ilki akıldır.

4- Değerlendirme ve sonuç

Bursevî, bu eserinde yukarıda listelediğimiz 243 hadisten yararlanmışır. Bursevî'nin naklettiği hadislere baktığımızda yarısından fazlasının muteber hadis kitaplarında geçtiğini görüyoruz. Buharî, Müslim, Tirmizi, Müsned, İbn Mâce ve Ebû Dâvud en fazla kullandığı hadis kitaplarıdır. Bunun yanı sıra % 41'i sağlam hadis kaynaklarında geçmemektedir. Bunların bir kısmı tespit edilememişken daha küçük kısmı da Aclûnî'de yer almaktadır. Yarıya yakın olan bu oran muhaddislerce tenkit konusu olmaya açıktır.

Rûhu'l-Mesnevî'de geçen hadisler incelendiğinde sahih hadislerin yanında sufilerce kullanılan, fakat hadis bilginlerince hadis olarak kabul edilmeyen kimi hadislerle de karşılaşmaktayız. *Rûhu'l-Mesnevî*'de geçen bu tip hadislerin, Bursevî'nin eserlerinde kendisinden övgüyle bahsettiği ve görüşlerini savunduğu mutasavvıf İbn Arabî'nin *Futubât-ı Mekke'ye* isimli eserinde geçmesi³⁹, hadislerin kaynağı olarak İbn Arabî'yi aldığını düşündürmektedir.

Bursevî'nin naklettiği hadisler içindeki mevzû hadisler, hadis bilginlerinin değerlendirmelerine göre oldukça fazladır. Bunun yanında mensubu bulunduğu gelenek ve ilk dönem tasavvuf kitaplarında geçen kitaplara bakıldığında farklı bir durum görülmemektedir. Sonuç olarak, Bursevî'nin sözü edilen eserinde geçen hadislerin, önde gelen tasavvufî kitaplarda yer aldığını ve mutasavvıflarca kabul edilen hadislerin hadis bilginlerince kabul edilmemesinden kaynaklanan tartışmaların, günümüz tasavvuf kitaplarında aynı hadislerin hâlâ nakledildiği göz önünde bulundurulduğunda daha uzun bir süre daha bitmeyeceğini söyleyebiliriz.

Bibliyografya

Ahmet Rifat Efendi: *Miratü'l-Mekâsıd fî Defi'l-Mefâsıd*, İstanbul: 1293, s. 9.

Avcı, Seyit : *Sufilerin Hadis Anlayışı: Bursevî Örneği*, Konya: Ensar Yayıncılık, 2004

Ebû Gudde, Abdülfettah: *Ta'likâtü'l-hâfife ale'l-Ecvibeti'l-Fâzıla*, yay. Haz. Muhammed Abdülaziz el-Halidî, Halep: 1384.

Güleç, İsmail : "İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhü'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.

³⁸ Ahmet Rifat, a.g.e., s. 22.

³⁹ Muhittin Uysal, a.g.e., s. 202-208.

- Güler, Zekeriya : “Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (Ocak-Haziran 2003), s. 46–98.
- İsmail Hakkı Bursevî : *Kenzî Mahfî*, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, t.y.
- İsmail Hakkı Bursevî: *Kırk Hadis Şerhi*, araştırma, Hikmet Gültekin, metin, Sami Erdem, İstanbul: İnsan, 1998.
- İzmirli İsmail Hakkı, “el-İzâh”, *Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıbbati*, haz. İbrahim Hatiboğlu, İstanbul: Darülhadis Yay., 2001.
- Kandemir, Yaşar : *Mevzû Hadisler*, 5. bs., Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı, 1991.
- Namlı, Ali : *İsmail Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yay., 2001.
- Seyyid Hüseyin Gaybî: Şerhu Hutbetü'l-Beyân, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1496, v. 93b.
- Şeyh Savfet, “el-İstîzâh”, *Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıbbati*, haz. İbrahim Hatiboğlu, İstanbul: Darülhadis Yay., 2001.
- Uysal, Muhittin : Tasavvuf Kültüründe Hadis, *Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, Konya, Yediveren, 2001.
- Yıldırım, Ahmet : “Alevi-Bektaşî edebiyatında kullanılan hadisler ve değerlendirilmesi”, *İslamiyât* VI/3 (2003) s. 76.
- Yurtsevser, Murat: *İsmail Hakkı Divanı*, Bursa: Arasta, 2000.